

Welzijn; wat is dat?

Mei 1999

De werkgroep Wetenschappelijk Onderzoek Welzijn Duiven van de NPO

J.F. Gaiser, G.A. van Oortmerssen, C. Reizevoort, J. van der Sluis en L.W. van der Waart

In de eerste aflevering van deze rubriek hebben we voor het gemak even aangenomen dat iedereen over welzijn wel een idee heeft. Om elkaar op dit punt als duivenliefhebbers goed te begrijpen, lijkt het ons nuttig om te vertellen wat wij met welzijn van duiven bedoelen. Verder is het zinvol om eens te bekijken wat de Gezondheids- en Welzijns Wet voor Dieren onder welzijn verstaat. Deze twee punten zullen we later aan de orde stellen. Eerst moeten we proberen te begrijpen wat welzijn in het algemeen betekent en waardoor het welzijn van een dier zoal wordt bepaald.

Welzijn

Het begrip 'welzijn' is een allang bestaand Nederlands woord. Het heeft betrekking op de lichamelijke en geestelijke toestand van individuele mensen of dieren. Het gaat er daarbij om of ze zich al of niet 'goed voelen'. Het zich niet 'goed voelen' is vaak een direct gevolg van onevenwichtigheid in het lichaam. Het geeft op een bepaald moment bijvoorbeeld aan, dat er gegeten moet worden om de inwendige energievoorraad op peil te brengen. Heel even is dat misschien wel een prettig gevoel. Zeker als er een lekkere maaltijd voor ons staat. Maar als er geen voedsel beschikbaar is, dan gaat dat gevoel 'knagen'. Dat is de omschrijving die wij mensen eraan geven. Het is een onaangenaam gevoel. We voelen ons niet wel. Iets in ons lichaam is niet meer in evenwicht en vraagt erom hersteld te worden. Bij dieren is dat meestal net zo. Algemeen geldende biologische verschijnselen spelen hierbij een rol, maar voor de mens en de verschillende diersoorten zijn ze verschillend uitgewerkt, naar eigen aard en leefwijze. Omdat we te maken hebben met biologische eigenschappen die ook voor de mens gelden, helpt het ons beter te begrijpen wat welzijn bij dieren is.

Omdat we te maken hebben met biologische eigenschappen die mensen kunnen zelf vertellen of ze zich goed voelen. Ze zeggen bijvoorbeeld: "Ik zit lekker in mijn vel". Dieren kunnen ons niet met woorden vertellen hoe het staat met hun welzijn.

Onderzoek aan de Landbouwniversiteit in Wageningen dat onder andere is uitgevoerd bij varkens, koeien en kippen, heeft ons geleerd dat we, als we onze dieren goed kennen en erop letten hoe ze zich gedragen, we wel degelijk iets aan de weet kunnen komen over hoe het er met hun welzijn voorstaat. Dat geldt ook voor duiven. Als duiven levendig zijn, het hok uitschieten als je ze loslaat, veel en energiek rondvliegen dan wel 'driftig' koeren en paarlustig zijn, dan zijn dat tekenen dat die duiven zich goed voelen. Ze hebben in dat geval meestal ook een scherp getekend, strak zittend verenkleed waar veel poeder vanaf komt. Als de liefhebber 's morgens het hok binnenkomt en donsveren in het hok vindt, is dat een aanwijzing dat er rui van die veren plaatsvindt. Dat is een goed teken. Want door steeds goed op de dieren te letten, hebben we geleerd dat donsruï vaak samengaat met dat energieke, bezige gedrag zoals boven omschreven. Als duiven bijvoorbeeld ziek zijn, zien

we geen dons en gedragen ze zich niet energiek. We kunnen dus het samen optreden van verschijnselen zien als tekenen van meer of minder welzijn.

Verminderd welzijn

We weten bijvoorbeeld, dat duiven in de ruitijd weinig vliegen om zoveel mogelijk energie in het ruiproces kunnen steken. In feite zijn ze op dat moment bezig met een enorme krachttoer, waardoor hun fysiologie (dat is hun inwendig functioneren) niet in evenwicht is. Alle fysiologische processen in het duivenlichaam zijn zoveel mogelijk gericht op één speciale functie, waardoor andere functies op het tweede plan komen. Het doel is om zo snel mogelijk het verenkleed te vervangen. De dieren zijn wel goed gezond, maar hebben op dat moment een verminderd welzijn, vanwege die onevenwichtigheid in het inwendig functioneren. Het zijn dus normale biologische verschijnselen, die vaak maken dat een dier of mens tijdelijk een verminderd welzijn heeft. Dit is niet altijd gemakkelijk in te zien. Maar we kunnen ons dit waarschijnlijk beter voorstellen als we denken aan vrouwen in de menstruatieperiode. Ze zijn absoluut niet ziek, maar velen voelen zich niet helemaal wel. Hetzelfde zal bijvoorbeeld gelden voor een duivin, die een ei moet leggen. Aan deze voorbeelden kunnen we ook goed ontdekken dat ziek zijn altijd een verminderd welzijn betekent. Omgekeerd echter betekent een verminderd welzijn niet altijd dat een dier ziek is. Om juiste conclusies te kunnen trekken uit de waarnemingen aan onze dieren moeten we ze dus in alle opzichten goed kennen.

Wat bepaalt nu feitelijk dat welzijn?

Welzijn wordt voor een groot deel bepaald door het antwoord op de vraag of een dier met de toestand en de situatie waarin hij zich bevindt 'tevrede' is of niet. In geval van onvrede is het van belang of hij door eigen toedoen ervoor kan zorgen dat deze onvrede wordt opgeheven.

Drie zaken spelen hierbij een rol:

1. de situatie waarin een dier zich bevindt, inclusief of hij die kan veranderen, ontlopen, of niet;
2. de gezondheid van het dier;
3. het karakter van een dier.

Wij weten allen dat wanneer onze beste doffer, vlak voor of tijdens het vliegseizoen, door een andere doffer van zijn favoriete stek is verjaagd, we het prijsvliegen met die doffer voorlopig wel kunnen vergeten. De leefsituatie van onze doffer is veranderd en hij is niet bij machte om dit te herstellen. Onderzoek bij ratten heeft ons geleerd dat een dier door zo'n ervaring (in dit geval het verliezen van een gevecht) inwendig langere tijd 'van de kook kan raken', ook al zie je dat niet meteen aan de buitenkant en lijkt zo'n rat verder goed te functioneren.

Mensen, die een overval hebben meegemaakt, kennen dat ook. Ze zijn hierdoor nog lange tijd daarna van streek: ze kunnen niet slapen of nemen enorm in gewicht af. Het welzijn is aangetast. Dat is ook zonder meer duidelijk bij mensen en dieren die ziek zijn. Die ervaring kennen we allemaal. Als je ziek bent "zit je niet lekker in je vel!" Dat het karakter van een individu hierbij een rol speelt is het moeilijkst te begrijpen. Het karakter van een dier is echter wel een heel belangrijke factor want hiervan hangt ook af of een bepaalde situatie invloed op hem heeft of niet. Zo ook of bepaalde ziekten bij hem gemakkelijk kunnen toeslaan of niet. Dus of de beide eerstgenoemde zaken (situatie en gezondheid) een nadelige invloed op het welzijn van een dier kunnen uitoefenen hangt voor een deel af van het karakter van dat dier. Aan deze laatste factor zullen we in deze aflevering verder aandacht besteden omdat begrip hiervan veel duidelijk maakt over de inwerking van beide eerstgenoemden. Als je een steile-wandbeklimmer bezig ziet moet je ervan uitgaan dat het met zijn welzijn wel goed zit. Hij zoekt namelijk zelf de uitdaging op. Een niet ongevaarlijke situatie. Sommigen van ons zullen onwel worden alleen al bij de gedachte dat ze er zo bij zouden hangen. Anderen daarentegen zullen er juist niet aan moeten denken dat ze door omstandigheden gedwongen zouden worden hun baan op te geven om de huishouding te gaan doen en de kinderen te verzorgen. Toch zijn er ook heel gelukkige huismannen met een hoog welzijnsgehalte, die

duidelijk aangeven echt niet anders te willen. We leren hiervan dat, wat voor de ene mens welzijn betekent, dit voor de ander absoluut het tegendeel kan zijn.

Verschillen

Door biologisch onderzoek is de laatste jaren precies hetzelfde ontdekt voor dieren. Het ene dier 'staat' heel anders in het leven dan het ander, en het gaat ook heel anders om met (veranderingen in) zijn leefwereld. Daarbij zijn grofweg twee groepen te onderscheiden.

A. Dieren die overal meteen op af gaan, nieuwsgierig zijn, zich laten uitdagen tot gedrag dat zelfs gevaarlijk voor ze kan zijn. Ze handelen vaak volgens een eigen, vast en routinematig plan (gewoontes) en zijn moeilijk van een eenmaal ingeslagen weg af te brengen, zelfs niet bij gevaar. Ze zijn als het ware blind geworden voor wat er precies in hun omgeving gebeurt.

B. Dieren die liever eerst 'de kat uit de boom kijken' alvorens ze tot handelen overgaan als er iets in hun omgeving verandert. Ze laten zich daarbij meestal leiden door wat er precies in hun omgeving gebeurt. Ze zijn voorzichtig en laten zich daardoor niet gauw verleiden tot onbesuisd gedrag. Hun gedrag vertoont dus geen vaste routines, geen gewoontes. We spreken hierbij van verschillen in karakter, die onder andere tot uiting komt door verschillen in gedragsstrategie. Ook bij vogels wordt het verschijnsel gevonden. Onlangs kon men in het tv-programma Noorderlicht zien hoe dat bij varkens, ratten, maar ook bij koolmezen 'werkt'. Door medisch-biologisch onderzoek is aangetoond dat dergelijke verschillen zich ook voordoen met betrekking tot het inwendig functioneren (de fysiologie) van de dieren. De verschillen zijn zo groot dat ze ook verschillend gevoelig zijn voor ziektes. Dat betekent dat ze bij ziekte vaak ook op een verschillende manier (en soms met verschillende geneesmiddelen) behandeld zouden moeten worden.

Inmiddels is aangetoond dat het hier gaat om verschillen die voorgeprogrammeerd zijn in de erfelijke aanleg van dieren. Door opvoeding kun je er niet veel aan veranderen. Het feit dat dergelijke verschillen erfelijk zijn vastgelegd, betekent dat er in de vrije natuur een belangrijke functie voor moet bestaan. Bij koolmezen heeft men daar wel een idee over. Het is bijvoorbeeld van voordeel bij het voedsel zoeken. Buiten het broedseizoen trekken koolmezen als groep met elkaar rond op zoek naar voer. Het ene type koolmees vindt daarbij gemakkelijk nieuwe voedselbronnen omdat het zonder aarzelen overal op afvliegt, weinig lettend op mogelijke bronnen van gevaar. Het andere type, dat eerst op afstand blijft, let beter op en waarschuwt tijdig als er gevaar is. Zo profiteren ze van elkaars aanwezigheid. Omdat deze gedragsstrategieën beide voordelen hebben voor de bezitters ervan, overleven deze het beste. Daardoor zullen ook de meeste nakomelingen van deze typen zijn. Dieren die niet zo'n gedragsstrategie bezitten leggen steeds als eersten het loodje in de strijd om het bestaan, en zullen van het toneel verdwijnen. Dit proces noemen we natuurlijke selectie.

Conclusie

De conclusie die we hier voorlopig uit kunnen trekken is dat wat goed is voor het welzijn van de één, beslist niet goed hoeft te zijn voor de welzijn van een ander, en dat het karakter van een dier daarin een bepalende factor is. Bij de duiven in onze hokken bestaan soortgelijke verschillen tussen de verschillende dieren. We maken er (vaak onbewust!) gebruik van. Hoe? Dat is leuk om alvast eens te overdenken. Wij komen er in ieder geval op terug.

Bronnen

- **Verbeek, M.**, 1998. Bold or cautious. Behavioural characteristics and dominance in great tits. ISBN 90-5485-883-4
- **Oortmerssen, G.A. van**, 1989. De huismus: een kosmopoliet als proefdier. Biotechniek (tijdschrift voor proefdierkunde) jaargang 28, no. 1, 1989. Uitgave: Stichting Proefdierinformatie
- Website: <http://www.nioo.knaw.nl>
- Website: <http://www.minInv.nl/dierenwelzijn>